

Voortgangsrapportage "Varkens met een intacte staart"

Stap 2 van de Verklaring van Dalfsen: demonstratieproject, praktijknetwerk en internationale samenwerking.

Vastgesteld stuurgroep starten dd 17 november 2017

Stuurgroep starten: POV, LTO, NVV, Dierenbescherming, Ministerie van LNV
Uitvoerder: Wageningen University & Research

Verklaring van Dalfsen

Op 10 juni 2013 is de Verklaring van Dalfsen, een samenwerking van de Vakgroep Varkenshouderij van Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO), Nederlandse Vakbond Varkenshouders (NVV), Dierenbescherming en diverse ketenpartijen, aangeboden aan toenmalig staatssecretaris Sharon Dijkema. De Verklaring beschrijft het routeplan naar stapsgewijs minder kort couperen van de biggenstaart in bestaande stallen en op de lange termijn geheel stoppen met couperen, mits verantwoord mogelijk. De Verklaring van Dalfsen is gebaseerd op de studie van de Werkgroep Krulstaart waarin de wetenschappelijke kennis van factoren die van invloed zijn op staartbijten via lezingen bediscussieerd zijn en geïntegreerd tot het routeplan zoals weergegeven in de Verklaring van Dalfsen.

In het voorjaar van 2016 is via een voortgangsrapportage de eerste evaluatie verschenen en heeft staatssecretaris Van Dam de Tweede Kamer geïnformeerd. Die rapportage beschrijft het resultaat van de uitvoering van stap 1 van de Verklaring van Dalfsen: demonstratieproject inclusief de ontwikkeling van een vangnet, praktijknetwerk en internationale samenwerking, uitgevoerd van januari 2014 tot en met december 2015.

In onderhavige rapportage wordt de voortgang tot oktober 2017 beschreven. Navolgend is de voortgang schematisch weergegeven.

Stap van de Verklaring	Doel	Activiteiten	Status
1. Demonstratieproject niet gecoupeerde varkens houden	Uitvoeren demonstratieproject op Varkens Innovatiecentrum Sterksel	<ol style="list-style-type: none"> Demonstratie met 12 rondes bij in totaal 117 tomen met intacte staarten Rapportage bevindingen 	1. + 2.: Afgerond Rapport 939, januari 2016, Houden van varkens met een intacte staart.
2. Vangnet bijten ontwikkelen	Ontwikkelen van tools om een uitbraak van staartbijten zo snel mogelijk te kunnen beëindigen	<ol style="list-style-type: none"> Vangnet basis is ontwikkeld in demo; nu uitbreiding op basis praktijknetwerken van varkenshouders en erfbetreders Onderzoek naar effect van voeding op staartbijten op VIC Sterksel Tool beoordeling risico factoren staartbijten "SchwIP": testen en door ontwikkelen On farm risicobeoordeling volgens EU aanbeveling 2016/336 (Richtlijn 2008/120/EC) 	<ol style="list-style-type: none"> Doorlopend basis gereed; doorontwikkeling binnen netwerken Afgerond: Rapport 1008. Effect van voersamenstelling op bijtgedrag bij varkens. Basis gereed Doorontwikkeling binnen netwerken en toevoegen onderbouwing Start is gemaakt met eind 2017 eerste toetsing op bedrijven
3. Reductie staartschade in de praktijk	Uitrol in de praktijk: a. voorbereiding uitrol via netwerken met doel mogelijkheid houden van varkens met lange	<ol style="list-style-type: none"> Gestart met landelijk netwerk met 8 varkenshouders Uitbouw 2 nieuwe netwerken (9 – 15 bedrijven) en inrichten groep experts voor 	<ol style="list-style-type: none"> Is afgerond met 5 bedrijven en powerpoint presentatie Nieuw opstarten november 2017

	staart b. uitrol in de praktijk c. internationale harmonisatie	adhoc vragen uit het veld 9. Kennisontsluiting: hokverrijking en efficiënte hokverrijkingsmaterialen 10. Internationale samenwerking	9. Start najaar 2017, oplevering voorjaar 2018 10. Doorlopend en intensiverend met workshop in NL nov 2016 en DK nov 2017
--	--	--	--

Het demonstratieproject, de praktijknetwerken en de internationale samenwerking zijn hierna nader beschreven. Bij de activiteiten wordt ook gebruik gemaakt van de aanbevelingen van de EU commissie die in maart 2016 zijn vastgesteld (EU 2016/336) op het gebied van bescherming van varkens en maatregelen betreft om het couperen van staarten minder noodzakelijk te maken.

De implementatie van de EU-Aanbeveling, onder andere gericht op het uitvoeren van een risicobeoordeling op varkensbedrijven en aandacht voor geschikt afleidingsmateriaal, wordt door de stuurgroep actief opgepakt. Daarbij zijn de aanbevelingen naar aanleiding van het audit programma van het DG Gezondheid en Voedselveiligheid, uitgevoerd van 8 tot en met 12 mei 2017, leidend.

Demonstratieproject: aanleiding en opzet

Status: afgerond

De doelstelling van het demonstratieproject is in de Verklaring van Dalfsen weergegeven als:

1. Demonstratieproject niet gecoupeerde varkens houden

Op dit moment is er grote angst en scepsis over het houden van varkens met intacte staarten in de hedendaagse stallen. Daarom is het belangrijk te bewijzen dat het wellicht wel kan, waarbij de focus ligt op management en eventuele minimale aanpassingen in de stal. Op het Varkens Innovatie Centrum in Sterksel zal hiervoor een demonstratieproject onder praktijkomstandigheden worden opgezet. Hiertoe wordt alle kennis uit binnen- en buitenland ingezet met betrekking tot het verbeteren van factoren als klimaat, voeding, hokuitvoering, omgevingsverrijking en gezondheid.

Van januari 2014 tot november 2015 zijn in 12 rondes bij in totaal 117 tomen de staarten van de biggen niet gecoupeerd. Er zijn uitgebreide waarnemingen gedaan ten aanzien van staartschade (met onderscheid naar dieren met vaste hokverrijking en dieren met ruwvoerrijking), de effectiviteit van interventie maatregelen bij optredende bijtproblemen, en de technische resultaten. Opgetreden uitbraken van staartbijten zijn aan de hand van videobeelden geëvalueerd, met als doel te bepalen of er bij de varkens gedragingen te zien zijn die als vroege signalen van aankomend staartbijten gebruikt kunnen worden.

Het demonstratieproject is afgerond en in de voortgangsrapportage dd 25 februari 2016 is hierover gerapporteerd. Er is geconstateerd dat het demonstratieproject op Varkens Innovatie Centrum (VIC) Sterksel veel inzicht heeft opgeleverd ten aanzien van het houden van varkens met niet gecoupeerde staarten. Ondanks alle inspanningen om bijtproblemen te voorkomen, hebben deze zich voorgedaan tot in de laatste ronde. Volledig voorkomen van bijten bleek niet mogelijk, ondanks de verworven kennis en inzichten. Er bleek bij de analyse niet altijd een reden aan te wijzen waarom staartbijten optreedt. Dit onderstreept de noodzaak van effectieve interventie maatregelen waarmee uitbraken van bijtproblemen (m.n. ook bij uitrol in de praktijk) snel te stoppen zijn.

We constateren dat de diervverzorgers zich ontwikkeld hebben in het anders naar de varkens te kijken, zoals specifiek naar de houding en stand van de staart en hoe de dieren exploreren. Na verloop van tijd bleek voor de diercontroles te gelden: 'Niet meer, maar anders kijken': aan de houding van de staart kan vaak afgelezen worden hoe het varken in zijn vel steekt (qua welzijn en gezondheid) en dit kan daarmee dienen als indicator voor de gesteldheid van het dier en een verhoogd risico op bijtproblemen. Duidelijk is geworden dat de diervverzorgers met alertheid en maatwerk interventie maatregelen per geval moesten inzetten. In de loop van het demonstratieproject is de ervaring opgedaan dat bij bijtproblemen het direct inzetten van een combinatie van interventie maatregelen succesvoller was voor het snel bestrijden van het bijtgedrag, dan een enkele (beperkte) maatregel. Bij aanwezigheid van een obsessieve bijter moet deze zo snel mogelijk uit het hok verwijderd worden. Bij bijtproblemen is het aanbieden van veel en gevarieerd hokverrijkingmateriaal belangrijk.

De ervaringen en resultaten uit het demonstratieproject en specifiek de leerpunten van de diervverzorgers worden gebruikt in het praktijknetwerk.

Praktijknetwerken

Status: doorlopend en uitbreiding

In 2015 zijn acht varkenshouders, waarvan één met een biologisch bedrijf, gestart met het netwerk 'reduceren van bijtgedrag bij varkens'. Doel van de netwerkdeelnemers is om bijtgedrag eerder te kunnen signaleren en verminderen. Om dit te bereiken is het Schwein Intervention Programm (SchwIP) uit Duitsland doorontwikkeld voor de Nederlandse situatie. De SchwIP is een checklist waarmee varkensbedrijven systematisch kunnen worden doorgelicht op de risicofactoren voor staartbijten t.a.v. huisvesting, voeding, klimaat en management. Drie bedrijven zijn voortijdig om diverse redenen uit het netwerk gestapt. De overige vijf bedrijven in het netwerk zijn met de doorontwikkelde SchwIP-checklist doorgelicht op risicofactoren voor bijtgedrag en is er een nulmeting verricht m.b.t. de mate van bijtgedrag. Het biologische bedrijf had varkens met lange staarten; op de overige vier bedrijven werden de staarten gecoupeerd. Op basis van het SchwIP resultaat heeft ieder bedrijf een Plan van Aanpak gemaakt gericht op vermindering van bijtgedrag. Daarnaast hebben de deelnemers een bijscholingscursus bijgewoond m.b.t. bijtgedrag bij varkens. De resultaten van dit netwerk zijn in een PowerPoint presentatie aan de stuurgroep gepresenteerd.

De belangrijkste bevindingen van het huidige netwerk met vijf bedrijven zijn:

- Het huidige netwerk is met vijf bedrijven te klein om verantwoord een advies te kunnen geven of, wanneer en onder welke voorwaarden verantwoorde opschaling en uitrol in de praktijk mogelijk is m.b.t. het houden van varkens met lange staarten.
- Uit de nulmeting bleek dat elk bedrijf uniek is als het gaat om de risicofactoren m.b.t. bijtgedrag die op dat betreffende bedrijf van toepassing zijn. Bijtgedrag kwam op vier van de vijf bedrijven voor. Het biologische bedrijf was een van de vier bedrijven. Eén vleesvarkensbedrijf (Canadese strooisel stal) had nauwelijks last van bijtgedrag.
- Enkele voorbeelden van bedrijfsaanpassingen die n.a.v. de nulmeting door de ondernemers uitgevoerd zijn: inzet van verschillende vormen van hokverrijking; uitbreiding van het aantal vreetplaatsen per hok en aanpassing aan het klimaatsysteem. Op de deelnemende praktijkbedrijven is geen eindmeting uitgevoerd naar de effectiviteit van de doorgevoerde bedrijfsaanpassingen op het bijtgedrag. Wel is door de varkenshouders aangegeven dat het bijtgedrag verminderd was.
- De Betrokken varkenshouders durfden het niet aan om te gaan experimenteren met varkens met lange staarten. Hiervoor zijn verschillende redenen: de slechte financiële situatie in de sector ten tijde van het netwerk (ondernemers hebben andere zorgen dan wel prioriteiten), geen financiële vergoeding voor benodigde investeringen (bijvoorbeeld aanvullende hokverrijking en/of bedrijfsaanpassingen), geen financiële vergoeding voor opbrengstderving door bijtgedrag en problemen bij de afzet van gelten met lange staarten (drie deelnemende bedrijven zijn subfokkers die opfokzeugen verkopen aan vermeerderings-bedrijven). Er is geen afzetmarkt voor opfokzeugen met lange staarten en de financiële schade door bijtgedrag is bij opfokzeugen hoger dan bij vleesvarkens. Voorts speelde ook de kritische houding van collega varkenshouders m.b.t. het houden van varkens met lange staarten een rol.
- Een vleesvarkenshouder wilde biggen aankopen met lange staarten maar kreeg hiervoor geen medewerking van zijn fokker. Biggen aankopen van een andere fokker was uit oogpunt van diergezondheid geen optie. Dit betekent dat er een ketenaanpak tussen vermeerderaar en vleesvarkenshouder nodig is.
- Alle bedrijven hebben wel maatregelen genomen om het bijtgedrag algemeen te verminderen.
- Het netwerk illustreert de complexiteit en gevoeligheid om te gaan beginnen aan het houden van varkens met lange(re) staarten. De zorg is dat varkens met lange staarten gehouden moeten worden terwijl de varkenshouder dit nog niet onder controle heeft: er zijn nog onvoldoende mogelijkheden

om staartbijten te voorkomen of een uitbraak effectief aan te pakken. Stoppen met couperen mag geen groter risico vormen voor dierenwelzijn dan de ingreep zelf. Een reële financiële vergoeding vanuit de markt wordt gezien als het instrument om de motivatie te verhogen om varkens met een lange(re) staart te gaan houden.

In oktober 2016 is een projectplan geschreven met een uitbreiding van de netwerken. Dit plan is in september 2017 geactualiseerd naar aanleiding van de audit van het DG Gezondheid en Voedselveiligheid. De actualisatie betreft het ontwikkelen, testen en fine tunen van een *on farm* risicobeoordeling voor ongewenst bijtgedrag als instrument voor varkenshouders en erfbetreders om enerzijds inzicht te geven in hoeverre bijtgedrag op het betreffende bedrijf voorkomt en anderzijds om te bepalen welke risicofactoren er op het bedrijf aanwezig zijn die de kans op bijtgedrag verhogen. De *on farm* risicobeoordeling dient de varkenshouder en zijn adviseurs te helpen om bedrijfsspecifieke aanpassingen te ondernemen die het risico op bijtgedrag verminderen. De risicobeoordeling wordt in de nieuwe netwerken getest.

Het doel van de nieuwe netwerken is enerzijds om met de deelnemende varkenshouders inzicht en handvatten te krijgen om varkens te houden met intacte staarten waarbij het streven is dat de varkenshouder steeds meer varkens houdt met lange staarten. Anderzijds is het doel om de Stuurgroep staarten een verantwoord advies te kunnen geven of, wanneer en onder welke voorwaarden uitrol in de praktijk mogelijk is voor het houden van varkens met lange staarten. Daarvoor zijn praktijkgegevens nodig over meerdere bedrijven, ronden en seizoenen.

Uitgangspunt voor de netwerken zijn gemotiveerde varkenshouders en ketenpartijen zoals dierenartsen, veevoeradviseurs, fokkerij voorlichters en slachterijen die aan de slag willen met langere staarten. Motivatie bij de varkenshouder en zijn medewerkers en positief kritische betrokkenheid van andere ketenpartijen zijn belangrijke voorwaarden om staarten in de toekomst niet meer te couperen. Een belangrijke verandering van de nieuwe netwerken in vergelijking met het vorige netwerk is dat de eigen dierenarts en andere adviseur(s) van de varkenshouder een belangrijke rol hebben bij de begeleiding (inclusief motivering varkenshouder om varkens met lange staarten te gaan houden) en advisering van de bedrijven uit de netwerken. Dit draagt bij aan het inzicht wat dierenartsen en adviseurs nodig hebben bij de begeleiding van toekomstige bedrijven die varkens met intacte staarten gaan houden. Op basis van ervaringen met het netwerk afgelopen jaar zijn de wijzigingen in de nieuwe netwerken:

- Bedrijven krijgen intensieve 1 op 1 begeleiding (maandelijks bezoek);
- Begeleiding door eigen dierenarts/adviseurs en experts op afroep;
- Inzet van nieuwe kennis en tools die afgelopen jaar zijn verkregen dan wel ontwikkeld (in Nederland en buitenland);
- Kleine vergoeding voor de ondernemers (tegemoetkoming in extra kosten en voor motivatie);
- Uitgaan van gesloten bedrijven (dan is afzet van dieren met lange staarten geen belemmering).

Daarnaast geldt dat anno 2017 retailers interesse beginnen te tonen voor varkensvlees afkomstig van varken met lange staarten. Deze marktwerking is een belangrijke motivatiekracht voor de varkenshouders.

Voor de nieuwe netwerken met varkenshouders hebben de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD), een fokkerijorganisatie en Nederlandse Vereniging Diervoederindustrie (Nevedi) toegezegd met Wageningen University & Research aan de slag te willen. Er starten twee nieuwe netwerken en een groep experts voor ad hoc vragen:

1. Netwerk fokkerij (3 – 5 bedrijven)
Netwerk van fokbedrijven dat gericht is op de zoektocht naar het fokken van opfokzeugen met lange staarten.
2. Netwerk vleesproductie (vermeerdering en vleesvarkenshouderij; 6 – 10 bedrijven)
Netwerk van varkensbedrijven voor de vleesproductie dat gericht is op de zoektocht naar het reduceren van het bijtgedrag bij varkens bij zowel gecoupeerde als lange staarten.

3. Groep van experts

Deze groep bestaat uit experts van verschillende disciplines (voeding, welzijn, huisvesting, klimaat en gedrag). Deze groep kan m.b.t. het houden van varkens met lange staarten op ad hoc basis ondersteuning geven aan individuele varkenshouders of aan een groep van varkenshouders (bijvoorbeeld een groep die produceert voor een marktconcept). In het expertteam worden, indien mogelijk, ook een aantal ervaringsdeskundige varkenshouders betrokken. Varkenshouders die niet in een vast netwerk deel willen nemen, kunnen via een centraal loket expertise en beperkte begeleiding vragen bij problemen op het gebied van staartbijten c.q. lange staarten. De groep experts zal de loketfunctie gaan vervullen. Met registratie van de gestelde vragen wordt inzicht gekregen in de vragen en problemen die er in de praktijk leven t.a.v. bijtgedrag. Voor varkenshouders die ad hoc ondersteuning vragen wordt een tot twee keer per jaar een bijscholingscursus georganiseerd.

Begin 2018 wordt een startbijeenkomst en een bijscholingsbijeenkomst georganiseerd voor de twee netwerken. De startbijeenkomst is gericht op definitieve deelname van gemotiveerde varkenshouders en erfbetreders. De bijscholingsbijeenkomst is gericht op het leren varkens te houden met intacte staarten. Hier wordt internationaal samengewerkt.

Internationale context en samenwerking

status: doorlopend

Het routinematig couperen van varkensstaarten is een issue dat in heel Europa speelt. Op dit moment wordt in 26 van de 28 EU landen nog gecoupeerd. De EU en in het bijzonder de DG Gezondheid en Voedselveiligheid (DG Health and Food Safety, voorheen Food and Veterinary Office (FVO)) zijn zoekende hoe voldaan kan worden aan de regelgeving om niet routinematig te couperen en varkens met lange staarten te houden. In maart 2016 heeft de commissie aanbevelingen vastgesteld betreffende minimumnormen ter bescherming van varkens en die erop gericht zijn om het couperen van staarten minder noodzakelijk te maken. De DG gezondheid en voedselveiligheid heeft om op termijn te kunnen stoppen met couperen van staarten in oktober 2016 in Ierland een internationale bijeenkomst georganiseerd. Nederland loopt samen met Duitsland en Denemarken voorop in de zoektocht naar het kunnen houden van varkens met intacte staarten en EZ, de Dierenbescherming en onderzoek waren door de DG gevraagd om op deze bijeenkomst de ervaringen toe te lichten en bediscussiëren. Van 8 tot en met 12 mei 2017 is door DG Gezondheid en Voedselveiligheid een audit uitgevoerd. De hieruit voortgekomen aanbevelingen zijn in de stuurgroep staarten van september besproken en in het projectplan geïmplementeerd. De uitbreiding van het project "Varkens met een intacte staart" richt zich op de ontwikkeling van de *on farm* risicobeoordeling en komen tot instructies en richtsnoeren om te kunnen beoordelen wat goed afleidingsmateriaal is dat voldoet aan de EU richtlijn. Om goed afleidingsmateriaal te kunnen beoordelen zal een brochure worden opgesteld.

Internationale samenwerking op het gebied van lange(re) staarten en voorkomen van staartbijten is voor de uitvoering van de Verklaring van Dalfsen van groot belang en wordt voortgezet. Onderzoek wordt gezamenlijk en/of in goede afstemming uitgevoerd. De al opgezette samenwerking met Duitsland, Denemarken en Frankrijk is afgelopen jaar met België uitgebreid.

Op internationale congressen en bij de EU is de Nederlandse aanpak middels de Verklaring van Dalfsen gepresenteerd evenals de resultaten van het demonstratieproject en de ervaringen met het netwerk. Nederland en Duitsland hebben hun samenwerking geïntensiveerd met gebruik van een Duits reken- en analyse model voor staartbijten "SchwIP", de ontwikkeling van videomateriaal, informatiepakketten voor varkenshouders en erfbetreders en uitwisseling van onderzoek, kennis en ervaringen tussen varkenshouders en onderzoekers. Naar de toekomst wordt gestreefd om voor de verschillende genoemde Europese landen te komen tot zowel één *on farm* risicoanalyse (naar EU Richtlijn) als één SchwIP model waarmee een verdiepingsslag gemaakt kan worden van de bedrijfsspecifieke risico's voor staartbijten.

Vanuit het project wordt nauw samengewerkt met het EU project Pigwatch dat een samenwerking is tussen Nederland, Denemarken, Duitsland, Zwitserland en Frankrijk. Pigwatch levert kennis over het tijdig signaleren van staartbijten en agressie door automatisering van waarnemingen in de stal en aan de slachtlijn zodat bij een uitbraak van staartbijten snel en adequaat ingegrepen kan worden. Nederland werkt vanuit Pigwatch mee aan het ontwikkelen van het protocol 'Eye of the farmer' dat zich richt op het sneller kunnen signaleren van nieuwe bijtuitbraken. De kennis van Pigwatch wordt gebruikt in de netwerken van varkenshouders die experimenteren met lange staarten.

In november 2016 heeft Nederland een 'International workshop on tailbiting' georganiseerd gericht op het bespreken van in de praktijk gesignaleerde knelpunten en het vinden van antwoorden met de internationale onderzoekers en experts. Hieraan namen een 20-tal deskundigen deel uit Denemarken, Duitsland, België, Frankrijk en Nederland. Tevens was een afvaardiging van de stuurgroep staarten aanwezig. De ervaringen met praktijknetwerken die aan de slag zijn met intacte staarten zijn uitgewisseld en we constateren dat de landen tegen vergelijkbare vragen aanlopen. Er zijn nadere

afspraken gemaakt op het gebied van samenwerking zoals over het gebruik van instrumenten (SchwIP) of ontwikkeling van cursusmateriaal zoals achtergrondinformatie en video's. Dit moet leiden tot een betere ontsluiting van internationale kennis om de vragen bij het wegnemen van risicofactoren op te lossen en harmonisatie in de aanpak van de staartproblematiek in Europa. In november 2017 vindt het volgende internationale afstemmingsoverleg plaats in Denemarken waarbij ook de *on farm* risicobeoordeling aan de orde komt. De aanpak krijgt zo harmonisatie binnen de Europese landen en vindt plaats op het niveau van overheden (EU), bedrijfsleven (Copa Cogeca) en onderzoek.

Vervolg

Voor het vervolg van de activiteiten om op termijn varkens met intacte staarten te kunnen houden zijn de Verklaring van Dalfsen, het Recept Duurzaam Varkensvlees, aanbevelingen (EU 2016/33) op de EU Varkensrichtlijn en de aanbevelingen naar aanleiding van de dit jaar door de EU uitgevoerde audit leidend.

Op dit moment wordt de vervolgstap gezet waarbij de erfbetreders, dierenartsen en voerforlichters een grotere rol krijgen in de netwerken. Dit is een opstap in de voorbereiding naar de volgende stap 'uitrol in de praktijk'. De resultaten van het demonstratieproject, het praktijknetwerk en de internationale samenwerking zijn bemoedigend om op de ingeslagen weg volgens het routeplan in de Verklaring van Dalfsen verder door te gaan. Echter ervaring in 2016 van het huidige Nederlandse netwerk als ook de netwerken in Duitsland en Denemarken laten zien dat experimenteren in netwerken met varkens met een intacte staart meer tijd vergt. Er worden eerst nog aanvullende nieuwe netwerken opgestart om te experimenteren. Consequentie is dat een brede uitrol in de praktijk in 2020 gepland staat in plaats van 2017 zoals in de verklaring van Dalfsen aangegeven. Het resultaat mag niet zijn dat het houden van varkens met intacte staarten leidt tot meer staartbijten met ernstige wonden en daarmee achteruitgang in welzijn. De netwerken lopen 2,5 jaar langer omdat:

- het aantal te houden varkens per bedrijf met lange staarten stapsgewijs verhoogd dient te worden. Er moet namelijk eerst ervaring met lange staarten opgedaan worden voordat kan worden opgeschaald. Het risico op ernstige welzijnsaantasting bij de dieren en economische schade is te groot om gelijk te starten met grote aantallen dieren met lange staarten.
- opschaling t.a.v. het aantal varkens met lange staarten kan pas plaats vinden wanneer het bedrijf erin slaagt de aanwezige varkens met lange staarten succesvol te houden dat wil zeggen als de varkenshouder staartbijten kan voorkomen c.q. beheersen.
- het ene bedrijf kan waarschijnlijk sneller opschalen t.a.v. het aantal dieren met lange staarten dan een ander bedrijf. Vermoedelijk zal de opschaling naar onderstaande aantallen circa 0,5 tot 1,5 jaar duren.
- om betrouwbare conclusies op de bedrijven te kunnen trekken over het kunnen houden van varkens met lange staarten is het streven dat er uiteindelijk (na de stapsgewijze opschaling) per bedrijf:
 - minimaal 100 varkens met lange staarten per seizoen gehouden worden;
 - elk seizoen minimaal twee keer is gemeten omdat de mate van bijtgedrag seizoen afhankelijk is.
- het een houdingsverandering vereist van de varkenshouder en de adviseurs die tijd vraagt.

Belangrijk wijziging ten opzichte van de oorspronkelijke planning volgens de Verklaring van Dalfsen is daarmee dat de resultaten van de netwerken in 2020 zullen worden afgesloten en inzicht geven of opschaling plaats kan vinden in de praktijk en onder welke voorwaarden. Hierbij blijft internationale samenwerking belangrijk waarbij zoveel mogelijk met landen als Duitsland, Denemarken en België wordt opgetrokken. Ook bij biggen export, van groot belang voor de Nederlandse varkenshouderij, is sturing vanuit de markt van groot belang, zal het beweging creëren naar houden van varkens met staarten en vraagt het een goede internationale afstemming.

Voorwaarden voor opschaling naar het houden van meer varkens met een intacte staart in de netwerken die in 2017 starten zijn:

- een individuele varkenshouder is in staat is om een uitbraak van staartbijten binnen 7 dagen te beheersen.
- afbreukrisico moet worden voorkomen d.w.z. voorkomen dat door uit de hand gelopen uitbraken van ernstig staartbijten varkenshouders bevestigd worden in hun scepsis.

- varkenshouders krijgen professionele 1 op 1 begeleiding.

Voor de netwerken die eind 2017 starten betekent dit eerst 'leren, ervaring opdoen en kan ik een uitbraak beheersen' en vervolgens geleidelijk opschalen naar meer dieren die een intacte staart hebben. Belangrijk is dat per deelnemend bedrijf een grote groep varkens met intacte staart van big tot vleesvarken gedurende meerdere seizoenen gevolgd wordt. Dat betekent bij de huidige planning dat 2017 gebruikt wordt voor leren en het geleidelijk opschalen (van 2 tomen met lange staarten naar minimaal 6 tomen). Vanaf 2018 houdt elk deelnemend bedrijf anderhalf jaar een groot aantal dieren met een intacte staart. De netwerken worden in deze planning in 2020 afgesloten.

Deze noodzakelijke zorgvuldige aanpak resulteert in (1) inzicht in hoeveel bedrijven succesvol varkens kunnen houden met een intacte staart en onder welke omstandigheden; (2) uitspraak over de opgedane ervaring en of en zo ja onder welke voorwaarden uitrol in de praktijk mogelijk is en (3) advies over de benodigde instrumenten bij opschaling: bijscholing, *on farm* risicobeoordeling, verdieping risico-analyse met SchwIP, inzet vangnet bij een eventuele uitbraak en wat is cruciaal bij de professionele begeleiding van de varkenshouder door dierenarts, andere erfbetreders.

Door tevens een netwerk van experts te starten gericht op varkenshouders die zelf aan de slag zijn met marktconcepten, wordt extra ervaring hiermee opgedaan. Dit helpt bij de beweging naar het gewenste toekomstige perspectief waarbij de varkenshouder betaald wordt voor de extra kosten die gemoeid zijn bij het houden van varkens met intacte staarten.